

Výchova I

Mgr. Kateřina Lojdová, Ph.D.

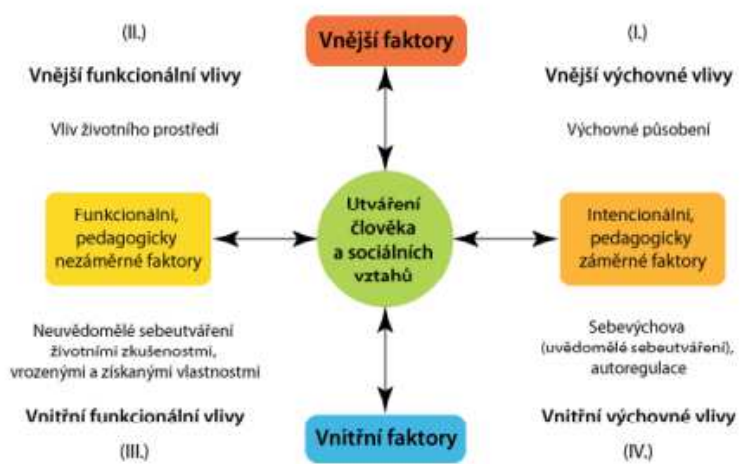

Současné problémy

- Cíl výchovy: výchova jako individualizace x výchova jako socializace
- Separace výchovy od vzdělávání
- Jednostranný důraz na získávání vědomostí ve škole a faktická rezignace na výchovu (mravní, estetickou, pohybovou..)
- Snaha přenést odpovědnost za výchovu z jednoho subjektu na druhý (škola, rodina)
- Vést anebo nechat růst?
- Utopičnost výchovných cílů?
- Výchova jako manipulace, indoktrinace....
-

Utváření osobnosti

Obr. 5 Přehled formativních faktorů osobnosti

https://is.muni.cz/repo/1091235/Celistve_a_otevrene_pojeti.pdf

Determinanty výchovy:

- Biologické
- Psychologické
- Sociální

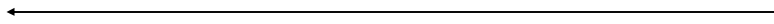
Týkají se jak žáka,
tak i učitele.

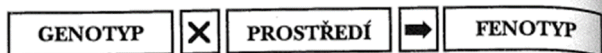
Extrémní pohledy (filozofie, psychologie, pedagogika):

prostředí

dědičnost

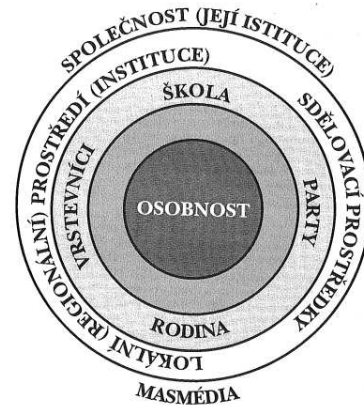
Determinanty výchovy:

Výchova a společnost

Výchova ve společnosti

- Výchova a socializace
 - Výchova jako proces vědomé a řízené socializace
 - Výchovná prostředí: mikrosociální (rodina), makrosociální (společensko-kulturní podmínky), globální prostředí

Výchova pro (budoucí) společnost

Výchovné cíle jako utopie?

Výchova (Průcha, 2013)

- Výchova je záměrné, cílevědomé působení, které se projevuje všestranným formováním osobnosti.
- Z moderního hlediska je výchova především procesem záměrného a cílevědomého vytváření a ovlivňování podmínek umožňujících optimální rozvoj každého jedince v souladu s jeho individuálními dispozicemi.

Různá pojetí výchovy

- Výchova jako:
 - záměrné, cílevědomé působení na člověka
 - zhodnocování vnitřních předpokladů jedince
 - příprava pro sociální role
 - transmise kultury
 - interakce vychovávaného a vychovávajícího
 - příprava k sebevýchově
- Odlišnost koncepcí:
 - A) dle cílové kategorie (jedinec x společnost)
 - B) dle intenzity účasti vychovávaného
 - C) vnitřní/vnější faktory

Náhled na výchovu

- Pedagogický optimismus
- Pedagogický pesimismus
- Pedagogický utopismus
- Pedagogický realismus

Náhled na výchovu

- člověk se už rodí básníkem, vědcem, virtuosem nebo zločincem, tulákem, prostitutkou
- „Mysl právě narozeného dítěte je *tabula rasa*.“ J. Locke
- „Dejte mně tucet dětí a možnost zcela usměřňovat jejich prostředí a já vám z nich udělám, co si budete přát: vědce, komisaře, profesory nebo zločince.“ J. B. Watson

Cíle výchovy

Ideál z antického Řecka

kalokagathia

- ideál krásy a dobra – „krásný“ (kalos), „dobrý“ (agathos)
- syntéza výchovy rozumové, tělesné, mravní a estetické
- ideál, který má za úkol podpořit harmonickou výchovu člověka (tělo a duše)

KALOKAGATHIA

IDEÁL, NEBO *FLATUS VOCIS*?

Radim Šíp (ed.)

Brno 2008

Paideia

Základní kategorie výchovy

- **Cíle výchovy**

„Cíle si všímej bedlivěji než prostředků!“ (J. A. Komenský)

- výchovného cíle dosahujeme soustavou výchovných prostředků v relativně dlouhodobém procesu
- problematikou cílů se zabývá *pedagogická teleologie* (telos)

Cíle výchovy

- Obecné
- Specifické

Příklady:

Prosociálnost

-
-
-

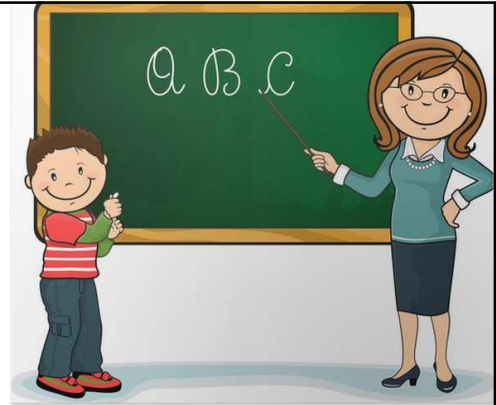
Všeobecný přehled

-
-
-

Cíle výchovy

- Autonomní
- Heteronomní
 - protiklady?
 - Interiorizace výchovných cílů

Příklad RVP – cíle základního vzdělávání

- vést žáky k všestranné, účinné a otevřené komunikaci
- vytvářet u žáků potřebu projevovat pozitivní city v chování, jednání a v prožívání životních situací; rozvíjet vnímavost a citlivé vztahy k lidem, prostředí i k přírodě;
- vést žáky k toleranci a ohleduplnosti k jiným lidem, jejich kulturám a duchovním hodnotám, učit je žít společně s ostatními lidmi;

Cíle výchovy

- Kognitivní – rozvoj poznání a poznávacích schopností
- Afektivní – rozvoj postojů, prožitky a hodnoty
- Psychomotorické – dovednosti

Příklady:

- Poznání světa a sebe sama
- Sociální návyky (jednání v konkrétní situaci)
- Systém postojů a hodnot

Cíle výchovy

- Adaptační
- Anticipační
- Rizika?

Cíle výchovy

- Materiální – orientace na osvojení konkrétní učební látky
- Formální – zaměření na rozvoj schopností člověka, učební látka chápána jako prostředek rozvoje vychovávaného

- **Příklady**

Naučit se řešit rovnice o dvou neznámých

Naučit se gramatiku latinského jazyka

Naučit se hrát na flétnu

x

Rozvoj logického uvažování

Rozvoj filologického cítění

Rozvoj estetického vkusu

Cíle výchovy

- individuální – snaha o osobní rozvoj a uplatnění jedince (antika, humanismus a reformace, J. Locke J. J. Rousseaua, F. Nietzsche...)
- sociální – zaměření k zapojení člověka do společnosti, tak aby byl schopen uvědoměle a kvalifikovaně plnit své sociální funkce; vychovat jedince co nejvíce prospěšného společnosti (Aristoteles, Platon, Lindner, Masaryk...)

Chyby učitelů při vymezování cílů

- stanoví cíl příliš obecně
- nahrazují cíl tématem
- namísto cíle popisují svoji činnost
- formulace cíle připouští různou interpretaci

Příklady chybně vymezených cílů:

- Dobrý člověk
- Efektivní komunikace
- Popovídat si o rizicích užívání návykových látek

Výchova v historických souvislostech: Diskursy výchovy

- Humanistický
- Rekonstruktivistický a kritický
- Postmoderní

Tradice humanismu ve výchově: historické kořeny

J. A. Komenský

- otázky výchovy napříč dílem: Velká didaktika, Informatorium školy mateřské, Svět v obrazech
- „všecky všemu naučiti“ - utopický cíl?

• J. J. Rousseau

- *Emil, čili, O vychování*
- Metoda přirozených následků

L. N. Tolstoj

- škola v Jasné Poljaně: Bez domácích úkolů, bez nátlaku, bez zasedacího pořádku
- důraz na přirozenou vnímavost dětí a radost ze života

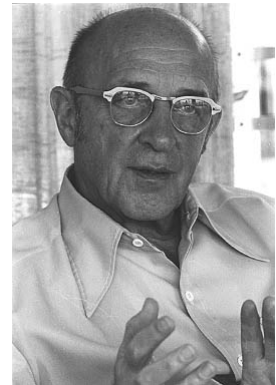
Tradice humanismu ve výchově: 20. stol.

1921: založena Alexanderem Sutherlandem Neillem škola Summerhill
<https://www.youtube.com/watch?v=2Shah1Ulf98>

60. léta 20. století: vliv Rogersovy na žáka orientované pedagogiky:

Carl Ransom Rogers (1902 –1987)

- všechny lidské bytosti mají pozitivní směřování
- nutnost být sám sebou, autentický, kongruentní
- zkušenostní učení:
 - je osobním angažováním se žáka (kognice i emoce)
 - opírá se o iniciativu žáka
 - hodnocení výsledků učení je svěřeno žákovi
 - k uchování poznatků dojde při vykonávání činností
 - učení je usnadňováno, nese-li za něj žák část zodpovědnosti, formuluje problémy, vybírá si prameny, určuje postup a zažije důsledky své volby

Humanistický diskurs

- orientace na individualitu
- jedinec se dokáže rozvíjet sám
- výchova jako organizace podnětného prostředí
- ⇒ Změna role učitele
 - nedogmatický a sebekritický postoj
 - učitel jako facilitátor

Rekonstruktivistické a kritické směry

- Odškolení společnosti (Deschooling society): Ivan Illich
- Kritická pedagogika (P. Freire, H. Giroux)
- Antiautoritativní pedagogika
- Antipedagogika (Schoenbeck)

„Povinné vyučovanie u väčšiny ľudí umŕtvuje vôľu a chuť do samostatného učenia.“

– Sociológ a pedagóg Ivan Illich,
Odškolení spoločnosti

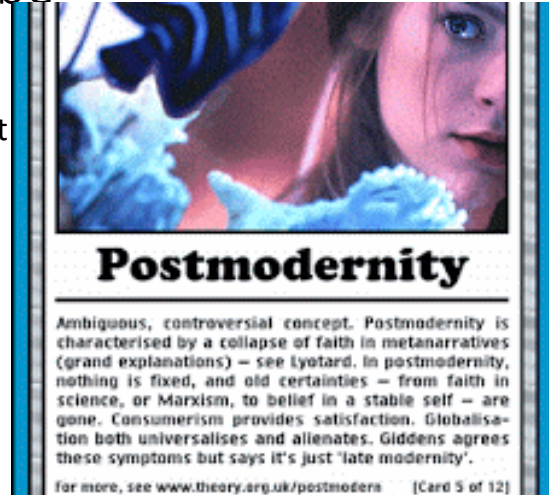
Proměny diskursu o výchově: od výchovy k „nevýchově“

- Humanismus
- Pedocentrismus (reformní směry)
- Svobodná výchova (Neill)
- Nedirektivita (Rogers)
- Antipedagogika (Schoenbeck)

Výchova v postmoderní době

- Charakteristika postmoderny:
„krize kultury“, „krize výchovy“, „krize hodnot“
- Problém je výzvou k hledání nových řešení

Více: Strouhal, 2013: *Teorie výchovy*, s. 145-164.

Současné problémy – některá řešení?

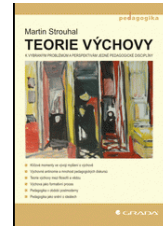
- Výchova jako individualizace x výchova jako socializace
 - individuální a sociální cíle výchovy
- Separace výchovy od vzdělávání
 - Uvědomění si výchovné dimenze v práci učitele, formulace výchovných cílů
- Jednostranný důraz na získávání vědomostí ve škole a faktická rezignace na výchovu (mravní, estetickou, pohybovou..)
 - „výchovy“ ve škole, průřezová témata
- Snaha přenést odpovědnost za výchovu z jednoho subjektu na druhý (škola, rodina)
 - Škola nemůže rodinu nahradit, ale mnohé nedostatky může kompenzovat (uspokojuje základní potřeby jiným způsobem).
- Vést anebo nechat růst?
 - Od humanismu k antipedagogice
 - Respektovat a být respektován (Kopřiva, 2005)
- Utopičnost výchovných cílů?
 - Výchovné cíle a výchovné ideály: Co znamená „Všecky všemu naučiti?“
- Výchova jako manipulace
 - Alina Wróbel – Výchova a manipulace

Literatura

Povinná:

E-learning:

https://is.muni.cz/elportal/estud/pedf/ps09/uvod_ped/web/cile.html

Doporučená:

- Strouhal, M. (2013). *Teorie výchovy: k vybraným problémům a perspektivám jedné pedagogické disciplíny*. Praha: Grada.
- Kaščák, O., & Pupala, B. (2009). *Výchova a vzdelávanie v základných diskurzoch*. Prešov: Rokus.
- Rousseau, J. -J. (1926). *Emil, čili, O vychování*. Olomouc: R. Promberger.

Otázky k zamyšlení

- Definujte výchovu. Ukažte definice, které se orientují na různé cílové kategorie (jedinec x společnost), intenzitu účasti vychovávaného, vnitřní/vnější faktory.
- Diskutujte o cílech výchovy. Uveďte různé názhledy na cíle výchovy s využitím různých typologií výchovných cílů.
- Vysvětlete pojem operacionalizace výchovných cílů a uveďte jej na příkladu.
- Který z teoretiků výchovy je Vám nejsympatičtější? Proč? S kým naopak nesouhlasíte?
- Jaké výchovné působení vede k seberozvoji jedince? Jaké naopak jeho seberozvoj potlačuje?
- Co jste se naučili ve vztahu k Vaší budoucí praxi ve škole?